

Toespraak bij de 444^{ste} verjaardag van de Universiteit Leiden, 8 februari 2019

Door prof. mr. Carel Stolker, rector magnificus

Over ruim anderhalve maand zou het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie moeten vertrekken. Tot groot verdriet van de universiteiten in het VK en tot minstens zo groot verdriet van de achterblijvende universiteiten in de Unie.

De gevolgen van de Brexit zijn met name voor de Britse universiteiten ingrijpend. Minder studenten vanuit Europa, minder onderzoekers en docenten ook, en verlies van toegang tot de onderzoeksfondsen in Brussel. En ook al heeft de Britse regering beloofd dat ze dat gemiste Europese geld ook wel van Londen zelf kunnen krijgen – dat stelt de Britse collega's niet gerust. Zij willen niet alleen blijven samenwerken met universiteiten in Ierland en op het vasteland van Europa, ze willen ook met ze *concurreren*. Daar worden ze beter van, vinden ze.

Want om die twee gaat het in de wetenschap: samenwerking en competitie. Beide hebben wetenschap eeuwenlang ver gebracht. En juist daarop is mijn hoop gevestigd. Want ook al lijkt het soms alsof de wereld in stukken uit elkaar valt – Brexit is maar één voorbeeld – onderschat nooit de vitaliteit van universiteiten en hun verbindende kracht. In 1796, tijdens de toen lopende oorlog tussen de Franse republiek en het Verenigd Koninkrijk, schreef de bioloog en president van de Royal Society, Sir Joseph Banks, aan zijn Franse collega een beroemd geworden brief:

“The science of two nations may be at peace, while their politics are at war.”

Waarom laten landen dat gebeuren, hun universiteiten en wetenschappers laten samenwerken als ze eigenlijk fikse ruzie hebben? In de eerste plaats omdat landen elkaar nodig hebben om wetenschappelijke vooruitgang te boeken. Een mooi voorbeeld is het onderzoek tussen de Sovjet-Unie en de VS in de ruimtevaart; onderzoek dat veel te groot en te duur is voor één land. Onderzoek waarvoor je *elkaar* dus nodig hebt, natuurkunde, sterrenkunde. En daar komen alleen maar onderwerpen bij. De grote vraagstukken waar individuele landen op dit moment voor staan zijn meer dan ooit gedeelde vraagstukken, zoals klimaatverandering, migratie, infectieziekten, energie, vervuiling, cybersecurity. Welbegrepen eigenbelang dus.

Maar al die samenwerking en competitie hebben nog een ander effect. Onderzoek en onderwijs vormen ook een *soft power* in de vaak meer dan ingewikkelde internationale betrekkingen tussen landen en tussen blokken van landen. En ook die soft power kun je als land inzetten. *Science diplomacy* noemen we dat, of tegenwoordig ook wel: kennisdiplomatie. Universiteiten die een bijdrage leveren aan wetenschap en vrede *tegelijk*. Zo hebben Europa en Rusland een uiterst gespannen relatie terwijl ze in onderzoek en onderwijs goed samenwerken. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor de Verenigde Staten en Cuba. Jaren na Joseph Banks zei EU-commissaris voor het wetenschappelijk onderzoek Carlos Moedas het zo: “Ik geloof dat kennisdiplomatie de fakkel is die ons kan helpen de weg te wijzen waar politiek en diplomatie hebben gefaald.”. Ook dáárom laten staten hun universiteiten samenwerken.

En zo brengen onderwijs en onderzoek mensen wereldwijd bijeen, via hun wetenschappelijke congressen, hun tijdschriften, hun mails en sociale media. En ook studenten zijn steeds internationaler geworden. Kijk naar het Europese Erasmus-programma dat het studenten zoveel gemakkelijker heeft gemaakt om in een ander Europees land te gaan studeren. Al vele jaren ontmoeten Europese studenten hun medestudenten uit landen met andere culturen en talen. En uit de huwelijken die daar weer uit voortvloeiden, zo wordt gezegd, zijn wel een miljoen ‘Erasmus-baby’s’ geboren. Deze groeiende studentenmobiliteit speelt zich niet alleen af in Europa, maar

wereldwijd. De verwachting is dat tegen 2025 zo'n 3 tot 5 miljoen studenten in een ander land studeren dan het thuisland.

Bridging the world through science, scholarship and marriage, zou het motto kunnen luiden. Want al die onderzoekers en al die studenten spannen een gezamenlijk web over onze planeet van mensen die met elkaar spreken, nadenken, schrijven, hele nachten doorhalen in studentenhuizen en gemeenschappelijke dromen hebben. Dromen om de grote wetenschappelijke en maatschappelijke vraagstukken van onze tijd op te lossen. Dromen ook om de wereld bij elkaar te houden en een beetje beter te maken. Een web bovendien waarlangs de kernwaarden van de wetenschap – vrijheid van denken, rationaliteit, transparantie en universaliteit – wereldwijd worden uitgedragen. Hoe lastig dat met sommige landen ook is.

Hoe schadelijk zal in dit licht de Brexit zijn? Zoals alles rond Brexit zijn voorspellingen dagkoersen, maar ik voorspel dat universiteiten aan weerszijde van de Noordzee nieuwe vormen gaan vinden, die de samenwerking misschien juist versterken. Bijna alle universiteiten zijn met elkaar bezig, aan Britse en Europese kant. Voorbeelden lees je elke dag. De universiteiten van Maastricht en York hebben zich onlangs aan elkaar verbonden; Oxford en Berlijn, Cambridge en München. Het zou zo maar kunnen zijn dat er over enkele jaren gezamenlijke opleidingen zullen zijn tussen Britse en EU-universiteiten en gezamenlijke instituten en onderzoeksprogramma's. Of Britse campussen op het vasteland van Europa, waar ze nauw gaan samenwerken met EU-universiteiten.

Brexit, kortom, als versneller. De Franse president Macron heeft bij zijn aantreden zelfs het voorstel gedaan om een netwerk van Europese Universiteiten op te richten. Dat netwerk zou moeten bijdragen aan een nieuwe generatie Europese burgers en tot een beter internationaal concurrentievermogen van het hoger onderwijs in heel Europa.

'EU- universiteiten'? Ook als je bij dat idee je twijfels hebt, er gaat nieuwe energie ontstaan. Kijk wat er langs een van de zwaarst bevochten grenzen binnen Europa aan het gebeuren is: EUCOR, waar de universiteiten van Bazel, Freiburg, Haute-Alsace, Karlsruhe en Straatsburg gemeenschappelijke programma's opzetten voor onderwijs en onderzoek. Zij presenteren zich als "5 universiteiten, 3 landen, 1 campus". Waar ooit miljoenen jonge mannen omkwamen, studeren nu jongen mensen met elkaar. Zo zullen de vitaliteit en de verbindende kracht van onderzoek en onderwijs en de dromen van jonge mensen ons blijven verbazen en inspireren. Ook na Brexit.